

Výskum cestovného ruchu na Katedre geografie, geológie a krajinnej ekológie FPV UMB počas 60 rokov jej existencie

*Tourism Research at Department of Geography, Geology and Landscape Ecology FNS MBU
in the 60 years of its existence*

Bohuslava Gregorová

Department of geography was established in 1954 as a constituent of the Pedagogical Institute in Banská Bystrica. In the 60 years of its existence has focused on the study of many research topics mainly to methodology of geography, but also to human, physical and regional geography. The task of this article is to present contribution of members of department in tourism research background of its functioning and refer to possible directions of the research development following the current trends in geography of tourism.

Key words: *Department of geography, history of department, conceptions of research, tourism*

Úvod

V súvislosti s rozvojom masového cestovného ruchu upriamila geografia svoju pozornosť aj na výskum turizmu. Vedecká subdisciplína geografia cestovného ruchu sa síce etablovala na poli geografie až začiatkom 20. storočia, a teda patrí k tým mladším (Warszyńska, Jackowski, 1978), no štúdium krajiny, na ktorú sa cestovný ruch viaže, v rámci uplatňovania holistickej paradigmy v jej výskume, je jedným z najstarších. Geografia aj v súčasnosti ponúka svojim priestorovým prístupom k bádaniu široký diapazón možností interdisciplinárnej kooperácie (najmä s ekonómiou cestovného ruchu, históriou cestovného ruchu, sociológiou cestovného ruchu, ekológiou cestovného ruchu a i.) a prináša nové poznatky i koncepcie vďaka regionálno-geografickému prístupu vo výskume. Ten akcentuje štúdium interakcií medzi krajinou a spoločnosťou (jej aktivitami) zacielené na exaktne vymedzené územie (región).

1. Cieľ, materiál a metodika práce

Doposiaľ sa v geografii cestovného ruchu vyprofilovali nasledovné teoreticko-metodologické výskumné smery (Kurek et al., 2007):

- model účastníka cestovného ruchu a model cestovného ruchu,
- koncepcia cestovného ruchu ako stretnutia,

- teória periférie podľa Christallera,
- teória difúzie inovácií,
- model Butlerovho cyklu vývoja strediska cestovného ruchu,
- koncepcia formovania rekreačných priestorov,
- koncepcia rekreačných funkcií cestovného ruchu,
- koncepcia priestorovej a funkčnej organizácie cestovného ruchu,
- koncepcia teritoriálnych rekreačných systémov,
- koncepcia percepcie rekreačného priestoru,
- koncepcia rekreačnej urbanizácie,
- koncepcia konfliktu cestovného ruchu,
- koncepcia funkcií cestovného ruchu.

K týmto výskumným prúdom môžeme zaradiť aj mnohé práce členov geografického pracoviska v Banskej Bystrici, i keď sa pôvodne katedra profilovala „učiteľským smerom“ a vo vedeckej oblasti plnila úlohy štátneho výskumu (Gajdoš, 2013).

Cieľom nášho príspevku je analyzovať a zhodnotiť prínos členov katedry geografie vo výskume problematiky cestovného ruchu na pozadí jej fungovania a poukázať na možné smery vývoja výskumu v nadväznosti na aktuálne trendy v geografii cestovného ruchu.

Medzi parciálne ciele naplňajúce a dotvárajúce koncept príspevku môžeme zaradiť náčrt histórie katedry geografie, kategorizáciu vedeckých prác členov pracoviska, taktiež popis aktuálne rozvíjaných a preferovaných prístupov vo výskume cestovného ruchu.

Podklady na štúdium témy sme excerpovali najmä z CD prílohy zborníka *Reflexie geografických výskumov v strednej Európe s dôrazom na ich využitie v praxi* (2004) obsahujúcej prehľad publikačnej činnosti všetkých členov pracoviska v období rokov 1954 – 2004. Keďže následne katedra prešla fluktučným obdobím a menilo (rozširovalo) sa jej zloženie, bolo nutné doplniť materiály o aktuálne výstupy z databázy Univerzitnej knižnice Univerzity Mateja Bela (ďalej len UMB) za roky 2004 – 2014. Neoddeliteľnou a neoceniteľnou súčasťou práce boli aj rozhovory s členmi katedry (J. Mazúrek, A. Gajdoš), na základe ktorých sme kompletizovali state o histórii pracoviska a výskumných úlohách realizovaných na katedre. Použitie analytických a sociologických metód v historických súvislostiach nám umožnilo naplniť stanovenú koncepciu a ciele príspevku.

V texte používame označenie katedra geografie vo všeobecnej podobe, pretože presný názov sa niekoľkokrát menil (v závislosti od historickej etapy), stále však pod ním chápeme to isté geografické pracovisko fungujúce v Banskej Bystrici už 60 rokov.

2. Stručný náčrt histórie katedry

Inštitucionalizované geografické vzdelávanie má v Banskej Bystrici pomerne dlhú tradíciu, ale za oficiálny vznik pracoviska sa považuje rok 1954, kedy bola založená katedra dejepisu a zemepisu ako súčasť Vyššej pedagogickej školy v Banskej Bystrici. Samotná výučba zemepisu bola realizovaná tromi vyučujúcimi (J. Fraňo, M. Trnovský – externe a J. Mazúrek), ktorých úlohou bolo predovšetkým kvalitné plnenie výchovno-vzdelávacích úloh (Mazúrek, 2004).

Prvé obdobie jej fungovania bolo charakteristické častými inštitucionálnymi zmenami a katedra či už samostatne, alebo prechodne spojená s históriou, patrila postupne do nasledujúcich vyšších organizačných jednotiek (tabuľka 1).

Tabuľka 1 Inštitucionálny vývoj geografického pracoviska v Banskej Bystrici

Obdobie	Názov inštitúcie
1954-1959	Vyššia pedagogická škola
1959-1964	Pedagogický inštitút
1964-1992	Pedagogická fakulta
1992-1995	Fakulta humanitných a prírodných vied
1995-súčasnosť	Fakulta prírodných vied

Zdroj: Novodomec, Baran, 1999

Personálne rozšírenie katedry o J. Kosíra a neskôr V. Barana v 60. rokoch minulého storočia prinieslo rozvoj ekonomickej (humánnej) geografie a naštartovalo vedeckú činnosť aj v oblasti výskumu cestovného ruchu. J. Kosír dokonca pracoval ako externý vyučujúci na Fakulte ekonomiky služieb a cestovného ruchu VŠE v Banskej Bystrici (Mazúrek, 1999). Po roku 1989 sa zvýšil počet pracovníkov katedry na 15. V tom čase sa súčasťou kolektívu stal aj P. Čuka, ktorý sa špecializoval na výskum cestovného ruchu a spolu s V. Baranom istý čas pôsobili ako lektori kurzov sprievodcov cestovného ruchu organizovaných Katedrou cestovného ruchu a spoločného stravovania. V rámci nich sa špecializovali na geografickú problematiku formovania najatraktívnejších regiónov cestovného ruchu na Slovensku a v zahraničných destináciách (Čuka, 2006).

Akcent kladený predovšetkým na pedagogickú činnosť a vzdelávanie v nej pretrval počas dlhého obdobia fungovania katedry a vrcholil v období rokov 1999-2004, kedy malo pracovisko právo doktorandského štúdia a právo konania habilitácií i inaugurácií v odbore resp. špecializácii teória vyučovania geografie.

V súčasnosti sa štúdiu, výskumu a výučbe geografie cestovného ruchu venuje B. Gregorová a čiastočne vo svojej vedeckej činnosti i M. Klaučo a K. Weis v súvislosti s ekológiou cestovného ruchu resp. banskou turistikou.

3. Výskum cestovného ruchu na katedre geografie v minulosti

Vedecko-výskumná činnosť pracovníkov katedry sa špecializovala na oblasť stredného Slovenska, predovšetkým na štúdium Zvolenskej a Ipel'skej kotliny, Starohorských vrchov či Horehronia (Novodomec, Baran, 1999). Aj napriek značnej dominancii prác s fyzicko-geografickým zameraním evidujeme i také, ktoré pojednávajú o cestovnom ruchu. Keďže nie je možné predstaviť každú štúdiu samostatne (aj keď by si to všetky z hľadiska kvalitného obsahu zasluhovali), snažili sme sa na základe chronologického a obsahového aspektu zoskupiť ich podľa príbuznosti a identifikovať tak už vyššie spomínané teoreticko-metodologické výskumné smery.

Zo všetkých prác, ktoré bolo možné takto kategorizovať, sa vymyká vôbec prvá súvisiaca s cestovným ruchom, a síce čiastková úloha štátneho plánu základného výskumu o rozvoji a kategorizácii cestovného ruchu, ktorej riešiteľom za katedru bol V. Baran (Baran, 2004; Gajdoš, 2013). Ten sa vo svojich vedeckých štúdiách (bolo ich 5) zaoberal predovšetkým formovaním rekreačných priestorov v okolí Banskej Bystrice – v Starohorských vrchoch a na Donovaloch. Ďalej vypracoval dvoch exkurzných odborných sprievodcov po Horehronskom podolí a stredoslovenskej sklárskej oblasti i Španej Doline.

Utváraniu rekreačných priestorov v okolí Kremnice sa venoval zakladajúci člen katedry J. Mazúrek. Vytvoril zároveň exkurzného sprievodcu po regióne Hornej Oravy a Štiavnickej banskej oblasti. Tvorivá činnosť J. Mazúrka a V. Barana v oblasti cestovného ruchu vrcholila v 90. rokoch 20. storočia, keď ako spoluautori participovali spolu s M. Gúčikom a E. Kopšom na vydaní monografie Geografia cestovného ruchu (1992).

Predstaviteľom ekologického smeru vo výskume bol H. Hilbert. Vplyv turizmu na krajinu Nízkych a Vysokých Tatier, Malej Fatry či Banskej Štiavnice a jej okolia (tajchy) analyzoval vo viac ako desiatke odborných prác, ktoré by sme mohli zaradiť ku koncepcii pojednávajúcej o konfliktoch cestovného ruchu.

Žiakom a nasledovníkom V. Barana bol P. Čuka, ktorý sa ako jediný člen katedry (až do príchodu B. Gregorovej) vo svojej vedecko-výskumnej práci dlhodobo a cieľavedome venuje problematike cestovného ruchu. Svoj výskum okrem iného zacielený na región Starohorských vrchov (Donovaly), mestský turizmus v Banskej Bystrici (Čuka, 2006), na teóriu a metodológiu v cestovnom ruchu, na funkcie cestovného ruchu atď. Z hľadiska predstavených konceptov by sme jeho štúdie mohli zaradiť k všetkým kategóriám s výnimkou prvej.

Špecifikum vedeckej práce a publikačných výstupov členov katedry do roku 1989 vychádzalo jednak zo spoločenských požiadaviek (politické pomery a vplyv sovietskej

geografickej školy), osobných odborných záujmov, ako aj potrieb pracoviska (akcent na vzdelávací rozmer), a preto niektoré články nie je možné priradiť k žiadnemu zo svetových smerov a trendov v geografii cestovného ruchu.

4. Pedagogická a vedecko-výskumná činnosť členov katedry geografie v cestovnom ruchu v súčasnosti

Geografia chápe cestovný ruch ako socioekonomickú aktivitu, ktorú z hľadiska štrukturalizácie hospodárskych odvetví zaraďuje do terciárnej sféry. Toto ponímanie sa transformovalo aj do učebných plánov, preto sa problematika cestovného ruchu prednáša v rámci geografie nevýrobnej sféry, často spolu s dopravou, službami, obchodom a technopolismi. Rovnako je to aj v prípade katedry geografie v Banskej Bystrici, kde predmet s uvedeným názvom tvorí súčasť povinných predmetov v prípade magisterského aj odborného (krajinnno-ekologického) študijného programu. Navyše samotná Geografia cestovného ruchu ako povinne voliteľná je zaradená do bloku predmetov určených pre magisterské štúdium. V novom magisterskom študijnom programe Geografia a regionálny rozvoj, ktorý je momentálne v schvaľovacom procese akreditačnej komisie, bol ďalší predmet Geografia cestovného ruchu a regionálny rozvoj zaradený k povinne voliteľným. Všetky uvedené predmety vedie B. Gregorová.

Z hľadiska vedeckej projektovej činnosti členovia katedry geografie participovali na mnohých projektoch riešiacich problematiku cestovného ruchu. Ako vedúci riešitelia sa podieľali na dvoch úlohách Agentúry na podporu výskumu a vývoja SR, a sice *Stredoslovenská banská oblasť ako integrálna súčasť európskych kultúrnych trás* (P. Michal) a *GIS priestorová analýza zón cestovného ruchu a chránených území* (M. Klaučo). V súčasnosti je v schvaľovacom procese bilaterálny srbsko-slovenský projekt s názvom *Časovo-priestorová analýza zmien stredísk cestovného ruchu* (B. Gregorová). Pod záštitou Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva sa na katedre riešil projekt *Potenciál cestovného ruchu stredného Slovenska v geografických modeloch* (P. Čuka). Aktuálne členovia pracoviska participujú v kooperácii spolu s Ekonomickou fakultou UMB na výstupoch projektu *Inovatívne kroky pre potreby vysokoškolského vzdelávania v 21. storočí* (štrukturálne fondy Európskej Únie). V rámci aktivity 2.1. *Tvorba a inovácia predmetovej ponuky pre skvalitnenie výučby regionálneho rozvoja na UMB v Banskej Bystrici* tvoria vysokoškolské učebné texty k viacerým predmetom. Jedným zo súboru pripravovaných materiálov bude aj učebnica s pracovným názvom *Cestovný ruch a regionálny rozvoj* (autorka

B. Gregorová), ako učebný materiál na podporu novo pripravovaného študijného odboru Geografia a regionálny rozvoj.

Na univerzitnej a fakultnej úrovni boli riešené ešte ďalšie tri projekty – Priestorová koncepcia rozvoja Bystrického podolia a Nízkych Tatier z hľadiska cestovného ruchu, Geografické aspekty rozvoja cestovného ruchu v rekreačnej oblasti Chopok - juh v Nízkych Tatrách a Percepčia potenciálu cestovného ruchu rekreačnej oblasti Chopok - juh v Nízkych Tatrách (B. Gregorová).

Ako sme už uviedli, v súčasnosti sa výskumu a publikovaniu v oblasti cestovného ruchu venujú traja členovia katedry. Čiastočne M. Klaučo a K. Weis, ktorí sa snažia o implementáciu GIS metód a ich výstupmi sú multimediálni sprievodcovia či mapy (Klaučo, 2007a, 2007b; Weis, 2011). M. Klaučo sa prioritne orientuje ekologickým smerom (ekológia cestovného ruchu) a K. Weis sa zameriava na montánny (banský) turizmus.

K „čistej“ geografii cestovného ruchu radíme štúdie B. Gregorovej. Po obhájení doktorskej dizertačnej práce na katedre Geografie a regionálneho rozvoja Prešovskej univerzity v Prešove s názvom *Vybrané priestorové zákonitosti cestovného ruchu v Nízkych Tatrách na príklade modelového územia Chopok – juh* (2012) sa naplno venuje výskumu cestovného ruchu. Doposiaľ publikovala v spoluautorstve alebo samostatne viac ako desať pôvodných vedeckých prác a zúčastnila sa na viac ako desiatich konferenciách. Z hľadiska teoreticko-metodologických smerov v geografii cestovného ruchu by sme jej práce mohli zaradiť ku koncepciám pojednávajúcim o formovaní rekreačných priestorov, o rekreačných funkciách, o priestorovej a funkčnej organizácii cestovného ruchu, o percepcii rekreačného priestoru atď.

5. Možné smery rozvoja výskumu cestovného ruchu na katedre geografie na pozadí aktuálnych trendov v geografii cestovného ruchu

Súčasná geografická škola cestovného ruchu reflektuje aktuálne trendy požiadaviek spoločnosti a implementuje ich do výskumu v podobe kooperácie s inými vednými, pre geografiu „pomocnými“, disciplínami, ktorými sú napr. ekonómia, ekológia, marketing, manažment, sociológia atď. (Čuka, 2011). Preto si dovoľíme pôvodné smery a trendy uvádzané v úvode príspevku (Kurek et al., 2007) doplniť o ďalšie, ktoré sa zároveň rozvíjajú aj v prácach členov katedry geografie. Sú nimi:

- koncepcia priestorových modelov v cestovnom ruchu,
- koncepcia produktov cestovného ruchu,
- koncepcia GIS aplikácií v cestovnom ruchu,
- environmentálna koncepcia,

- religiózny cestovný ruch,
- cestovný ruch a jeho úloha v regionálnom rozvoji.

Záver

Geografia cestovného ruchu charakteristická holistickým prístupom a dominanciou priestorových aspektov vo výskume turizmu neustále akcentuje jeho štúdium prostredníctvom interakcií medzi krajinou (jej zložkami) a človekom. V závislosti od aktuálnych potrieb spoločnosti, či teoreticko-metodologických prúdov, obohacuje vzťah človek a krajina o poznatky iných vedných disciplín, čím naplňa aspekt komplexnosti výskumu.

Členovia katedry geografie UMB v Banskej Bystrici, ktorí sa v rôznej miere venujú štúdiu cestovného ruchu, sa snažia v rámci svojej odbornej profilácie tieto trendy zachytiť, uchopiť a zahrnúť do výskumu a publikačných výstupov.

Úlohou príspevku bolo predstaviť minulosť a súčasnú činnosť členov katedry geografie v oblasti štúdia cestovného ruchu a zároveň prejudikovať ďalšie možné smery výskumu v súčinnosti s aktuálnymi trendmi geografie cestovného ruchu ako vednej subdisciplíny geografie.

Príspevok vznikol za podpory projektu: UGA 2012 – I-12-005-07 Percepcia potenciálu cestovného ruchu rekreačnej oblasti Chopok - juh v Nízkych Tatrách

Použitá literatúra

- [1] BARAN, V. 2004. Niekoľko poznámok k 50. výročiu katedry geografie. In Čuka, P. (Ed.). *Reflexie geografických výskumov v strednej Európe s dôrazom na ich využitie v praxi*. Banská Bystrica : FPV UMB, 2004. ISBN 80-8083-061-4, s. 13 – 17
- [2] Bibliografia katedry geografie 1954 – 2004. CD príloha zborníka *Reflexie geografických výskumov v strednej Európe s dôrazom na ich využitie v praxi*. 2004
- [3] ČUKA, P. 2006. Geografické výskumy cestovného ruchu na Katedre geografie FPV UMB. In Kuvíková H. (Red.). *Acta oeconomica* Nr. 19. Banská Bystrica : EF UMB, 2006. ISBN 80-8083-211-0, s. 33 – 38
- [4] ČUKA, P. 2011. Hlavné smery výskumov geografie cestovného ruchu z hľadiska vývoja na Slovensku. In Čech, V. (Red.). *Folia Geographica* 17. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2011. ISSN 1336-6157
- [5] GAJDOŠ, A. 2013. Výskumná a pedagogická činnosť geografického pracoviska v Banskej Bystrici. In Ira V. et al. *Reflexie časovo-priestorových výskumov v geografii*. Bratislava : Geografický ústav SAV, 2013. ISBN 978-80-89580-07-1, s. 29
- [6] GREGOROVÁ, B. 2012. *Vybrané priestorové zákonitosti cestovného ruchu v Nízkych tatrách na príklade modelového územia Chopok – juh*. Dizertačná práca. Prešov : Katedra geografie a regionálneho rozvoja FHPV PU v Prešove, 2012.
- [7] KLAUČO, M. 2007a. *Atlas mesta Banská Štiavnica : multimediálny sprievodca po svetovom kultúrnom a prírodnom dedičstve UNESCO*. 1. vyd. Banská Štiavnica : VEDUTA, 2007. ISBN 978-80-969773-0-7

- [8] KLAUČO, M. 2007b. *Mapa mesta Banská Štiavnica a okolia*. 1. vyd. Banská Štiavnica : Združenie turizmu, 2007
- [9] KOPŠO, E. et al. 1992. *Geografia cestovného ruchu*. 1. vyd. Bratislava : SPN. 1992. ISBN 80-08-00346-4
- [10] KUREK et al., 2007. *Turystyka*. 1. vyd. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. ISBN 978-83-01-15294-9
- [11] MAZÚREK, J. 2004. Začiatky vysokoškolskej výučby geografie v Banskej Bystrici. In Čuka, P. (Ed.). *Reflexie geografických výskumov v strednej Európe s dôrazom na ich využitie v praxi*. Banská Bystrica : FPV UMB, 2004. ISBN 80-8083-061-4, s. 6 – 12
- [12] MAZÚREK, J. 1999. Životné jubileum doc. RNDr. Jozefa Kosíra. In Novodomec, R. (Ed.). *Stredné Slovensko – transformácia prírodnej a kultúrnej krajiny*. Banská Bystrica : FPV UMB, 1999. ISBN 80-8055-471-4, s. 6 – 8
- [13] NOVODOMEK, R., BARAN, V. 1999. Edukácia a výskum na Katedre geografie FPV UMB v kontexte geografického poznania. In Novodomec, R. (Ed.). *Stredné Slovensko – transformácia prírodnej a kultúrnej krajiny*. Banská Bystrica : FPV UMB, 1999. ISBN 80-8055-471-4, s. 9 – 16
- [14] WARSZYŃSKA, J., JACKOWSKI, A. 1978. *Podstawy geografii turystyki*. 1. vyd. Warszawa : PWN, 1978
- [15] WEIS, K. 2011. *Multimediálny sprievodca banským turizmom*. [online]. 2011. [cit. 2014-01-27]. Dostupné na internete: < <http://www.montanistika.eu/> >